

ULUSLARARASI
**HORASAN'DAN ANADOLU'YA
İRFAN GELENEĞİ: ELVAN ÇELEBİ
SEMPOZYUMU**
02-04 EKİM 2020

*INTERNATIONAL "IRFAN" TRADITION FROM KHORASAN TO ANATOLIA :
ELVAN CHELEBI SYMPOSIUM / 02-04 OCTOBER 2020*

BİLDİRİLER KİTABI

PAPERS BOOK

Editörler / Editors

Doç. Dr. Zekeriya IŞIK
Öğr. Gör. Tuğba GÜLEN

Çorum, 2020

Bu bildiri kitabının her hakkı saklıdır. Bu yayının tümü veya hiçbir bölümü önceden izin alınmaksızın çoğaltılamaz, basılıp yayınlanamaz, kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Bu yayında yer alan bildirilerde öne sürülen her türlü görüş ve sorumluluk yazarlarına aittir. Bildiriler akademik unvana göre sıralanmıştır.

ISBN

978-605-5244-16-3

İsteme Adresi

Gazi Caddesi No: 99

19169 Çorum / TÜRKİYE

Tel. : 0364 222 15 55-56

Faks : 0364 222 15 58

Grafik & Tasarım

Bir Medya

Yeniyol Mh. Gazi Sk. No: 9/13 Çorum

Tel. : 0364 225 66 64

www.birmedya.net

Baskı & Cilt

Semih Ofset Matbaa. Sek. Yay. Sağ. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cadde Yapıcı İş Hanı No: 74 İskitler Altındağ / ANKARA

Sertifika No: 40581

Çorum, 2020

ELVAN ÇELEBİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE ANADOLU'DA SİYASİ YAPILANMA

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ
Hitit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları

Doç. Dr. Zehra GENÇEL EFE
Hitit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları

ÖZET

Elvan Çelebi XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Moğol istilasından kaçarak Orta Anadolu'ya yerleşen, devrin siyasi, sosyal ve dini hareketleri içinde yer alan büyük bir Türkmen şeyh ailesine mensuptur. Babası XIV. yüzyıl Anadolu Türk tasavvuf hayatının ünlü simalarından Âşık Paşa, dedesi Karamanoğulları beyliğinin kuruluşuna adı karışan Muhlis Paşa, büyük dedesi Babâî isyanı (1240) olarak bilinen dini-sosyal hareketin başı Baba İlyâsî Horasânî'dir. Bu durum Onun, bölgenin siyasi-sosyal-dini oluşumunun merkezinde yer alması anlamı taşımaktadır.

Elvan Çelebi'nin yaşadığı XIV. yüzyıl, Anadolu'nun Türkleşmesi-İslamlaşması serüveninin en kritik aşamasıdır. Anadolu önemli siyasi olaylara ev sahipliği yapmaktadır. Anadolu Selçuklu Devletinin bölgedeki hâkimiyeti bu dönemin başında sona ermiştir. Anadolu Selçukludan boşalan bölgelerde İlhanlılar, umumi valileriyle Türk tarihinin akışını değiştirecek mücadeleye girmişlerdir. İlhanlı hâkimiyetinin azalması ve ortadan kalkmasıyla birlikte Anadolu Beyliklerinin yeniden kıyasıya mücadele ettiği yeni bir dönem başlamıştır. Mücadelenin içinde bulunan en önemli beylik Osmanlı Beyliğidir. Osmanlı Beyliği daha sonra burada bir dünya devletine dönüşecek, Anadolu'da Türk birliği bu beylikle sağlanacaktır.

Elvan Çelebi'nin yoğun olarak siyasi değişimlerin yaşandığı bir asırda yaşaması ve Onun mensup olduğu Türkmen şeyh ailesinin birçok siyasi, sosyal ve dini oluşumun merkezinde ve etkin rol alması dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu dönemin siyasi yapısının ortaya konması ve bu siyasi değişimlerin Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşması ve Anadolu'da Türk birliğinin sağlanması sürecinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bundan yola çıkarak, bu dönemi siyasi değişimler çerçevesinde ele almak ve Anadolu Türk birliği sürecini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Türk Birliği, Türk İskanı, Anadolu'nun İslamlaşması

POLITICAL STRUCTURE IN ANATOLIA IN THE PERIOD OF ELVAN ÇELEBİ

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ
Hitit University
Faculty of Theology
Islamic History and Arts

Assoc. Dr. Zehra GENÇEL EFE
Hitit University
Faculty of Theology
Islamic History and Arts

ABSTRACT

Elvan Çelebi is a member of a large Turkmen sheikh family, who fled the Mongolian invasion from the first half of the XIII century and settled in Central Anatolia and took part in the political, social and religious movements of the period. His father is Âşık Pasha, one of the famous figures of the XIV century Anatolian Turkish Sufi life. Muhlis Pasha, whose grandfather was involved in the establishment of the Karamanoğulları principality. The great-grandfather whose the head of the religious-social movement, known as Babâî rebellion (1240), was Baba İlyâsî Horasani. This means that it is at the center of the political-social-religious formation of the region.

The XIV century, where Elvan Çelebi lived, is the most critical phase of the Turkish-Islamicization journey of Anatolia. Anatolia hosts important political events. The domination of the Anatolian Seljuk State in the region ended at the beginning of this period. In the regions that were emptied of Anatolian Seljuks, İlhanlıs started a struggle with their governors to change the course of Turkish history. With the decrease and disappearance of İlhanlı's rule, a new period started when Anatolian Beyliks struggled again. The most important principality in the struggle is the Ottoman Principality. The Ottoman Principality will later transform into a world state here, and the Turkish unity in Anatolia will be provided with this principality.

It is noteworthy that Elvan Çelebi lived in a century of intense political changes and that the Turkmen sheikh family he belonged to played an active role in the center of many political, social and religious formations. Therefore, revealing the political structure of this period and the Turkification of Turkey and Islamization of these political changes will provide a better understanding of the process of Turkish unity in Anatolia. Based on this, we will try to address this period within the framework of political changes and to reveal the Anatolian-Turkish union process.

Key Words: Anatolian Turkish Union, Turkish Settlement, Islamization of Anatolia

GİRİŞ

Elvan Çelebi XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Moğol istilasından kaçarak Orta Anadolu'ya yerleşen, devrin siyasi, sosyal ve dini hareketleri içinde yer alan büyük bir Türkmen şeyh ailesine mensuptur. Babası XIV. yüzyıl Anadolu Türk tasavvuf hayatının ünlü simalarından Âşık Ali Paşa (1271-1332)'dir. Kırşehir'de vefat etmiştir. Maarifname ve Divan'ı bulunur. Ayrıca Etvâr-ı Mülûk'ü de tercüme etmiştir.¹ Dedesi Karamanoğulları beyliğinin kuruluşuna adı karışan, Selçuklu Devletinin yıkılmasının ardından Konya'da emirlik yapan Muhlis Paşa,² büyük dedesi ise Babâî isyanı (1240) olarak bilinen dini-sosyal hareketin başı Baba İlyâsî Horasânî'dir.³ Bu durum Onun, bölgenin siyasi-sosyal-dini oluşumunun merkezinde yer alması anlamı taşımaktadır.

¹ Mehmet Süreyya, *Sicilli Osmani*, Haz: Nuri Akbayar, İstanbul 1996, s. I/329, II/447.

² Süreyya, s. IV/1100.

³ Süreyya, I/329; Ahmet Yaşar Ocak, "Elvan Çelebi", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1995, XI, s. 63.

Elvan Çelebi'nin yaşadığı XIV. yüzyıl, Anadolu'nun Türkleşmesi-İslamlaşması serüveninin en kritik aşamasıdır. Anadolu önemli siyasi olaylara ev sahipliği yapmaktadır. Anadolu Selçuklu Devletinin bölgedeki hâkimiyeti bu dönemin başında sona ermiştir. Anadolu Selçukludan boşalan bölgelerde İlhanlılar, umumi valileriyle Türk tarihinin akışını değiştirecek mücadeleye girişmişlerdir. İlhanlı hâkimiyetinin azalması ve ortadan kalkmasıyla birlikte Anadolu Beyliklerinin yeniden kıyasıya mücadele ettiği yeni bir dönem başlamıştır. Mücadelenin içinde bulunan en önemli beylik Osmanlı Beyliğidir. Osmanlı Beyliği daha sonra burada bir dünya devletine dönüşecek, Anadolu'da Türk birliği bu beylikle sağlanacaktır.

Elvan Çelebi'nin yoğun olarak siyasi değişimlerin yaşandığı bir asırda yaşaması ve Onun mensup olduğu Türkmen şeyh ailesinin birçok siyasi, sosyal ve dini oluşumun merkezinde ve etkin rol alması dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu dönemin siyasi yapısının ortaya konması ve bu siyasi değişimlerin Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşması ve Anadolu'da Türk birliğinin sağlanması sürecinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Elvan Çelebi'nin zâviyesi, XIII. yüzyıl Anadolu'sunda olduğu kadar Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında oynadığı rolle Türkiye din tarihinde de önemli bir yeri olan Vefâîlik tarikatının, Baba İlyas'ın Amasya'nın İlyas köyündeki zâviyesinden sonraki en önemli merkezi olmuştur. Bu zâviyede yine Baba İlyas soyuna mensup olan ünlü tarihçi Âşıkpaşazâde de yaşamış ve II. Murad ile Düzmece Mustafa arasındaki saltanat mücadelesinde II. Murad'a buradan destek sağlamıştır. Zâviye aynı zamanda işlek ticaret yollarından biri üzerinde bulunduğu uzun zaman Avrupalı seyyahların da uğrak yerlerinden biri haline gelmiştir. Nitekim XVI. yüzyıl ortalarında burada misafir kalan Alman seyyahları H. Dernschwam ve O. G. Busbecq zâviye hakkındaki müşahedelerini nakletmişlerdir. H. Dernschwam, zâviyeye mensup dervişlerin civardaki kerpiç kulübelerde oturduklarını, kaba saba, cahil ve perişan kılıklı meczup kimseler olup dilencilik yaptıklarını, bu durumlarına rağmen halk tarafından çok sevilip saygı gördüklerini belirtir. Bu müşahedeler, zâviyenin XVI. yüzyılda Kalenderî dervişlerinin elinde bulunduğunu göstermektedir. Michel Baudier, Evliya Çelebi ve Kâtib Çelebi'nin kayıtlarından, burasının XVII. yüzyılda da hâlâ önemini koruyan büyük bir zâviye olduğu anlaşılmaktadır.

ELVAN ÇELEBİ DÖNEMİNDE (XIV. YY) ANADOLU'DA SİYASİ DURUM

Türklerin Anadolu'yu iskânları XI. yüzyılda Kıpçakların ve diğer Türk kavimlerinin Oğuzları sıkıştırması ve Orta Asya'daki genel nüfus yoğunluğu yüzünden, Oğuzların Türkistan ve Harizm üzerinden, Batıdaki İslâm topraklarına büyük bir dalga halinde göç etmesiyle başlamaktadır. Daha sonrasında ise XIII. yüzyılda Moğolların baskısı ile yeni bir göç dalgası meydana gelmiştir. Oğuzlar, bu göçler sonucunda Türkistan ve Harizm dışında, Horasan, Afganistan, İran, Irak, Suriye, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Oğuz boylarının öncelikle akınlar yoluyla artarak gelişen göçleri, Batıdaki İslam devletleri ve mensubu halklar için oldukça büyük huzursuzluklara sebep olmasına rağmen, Selçuklu sultanları tarafından büyük bir memnunlukla karşılanmış ve gelen yeni gruplar, özellikle devlet gözetiminde Bizans'a karşı Anadolu'da savaşmak için yönlendirilmişlerdir. Büyük Selçuklu sultanlarının, Türkmenleri devlet içinde eritmeden doğrudan sınır boylarına sevk etmeleri, daha sonra devlet otoritesini tanımayan, çoğunlukla yağma anlayışıyla hareket eden ve kendi geleneklerine bağlı Türkmen zümrelerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim sayıları giderek artan Türkmenler'in bu anlayışı, onların merkezi bir devlet otoritesi altında organize olmalarını uzun süre engellemiştir.

Başlangıçta Anadolu Selçuklu Devleti'ni güçlendiren ve Anadolu'nun Türkleşme sürecini hızlandıran Türkmen grupların göçü, merkezi otoritenin güçsüz düştüğü durumlarda kendi başlarına hareket eden kontrolsüz bir gücün de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hem Karahitaylar ve Harzemşahların önünden kaçan Türkmenler

hem de Moğolların tazyikiyle gelen Türkmenler heterodoks derviş zümrelerinin de Anadolu'ya göçüne vesile olmuşlardır.

Anadolu Selçuklu Devleti yönetiminde, yaklaşık 250 yıl imtiyazlı ve yarı bağımsız bir şekilde yaşayan Türkmenlerin, bir yandan merkezi otoriteden arzu ettikleri ilgiyi göremedikleri; diğer yandan yönetimden dışlanmalarını ve bunun yanında dini ve ekonomik nedenleri bahane göstererek merkezi otoriteye başkaldırdıkları gözlenmiştir. Özellikle merkezi yönetimin içine düşmüş olduğu siyasi çekişmelerde ve taht kavgalarında, yukarıda sözü edilen bahaneleri ileri sürerek taraf olma yoluna gitmişlerdir.

Farklı nedenlerle Batı'ya yapılan göçler neticesinde, XIII. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'da beş ana Türkmen topluluğunun oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki Maraş-Malatya bölgesinde bulunan Ağaç-Eriler'dir.⁴ Babaî isyanında etkili olan Ağaç-Eriler, genelde yağma ve çapulca geçimlerini sürdürmekteydiler. İkinci grup, Samsun-Sinop bölgesinde bulunan ve Karadeniz bölgesinin fethinde etkili olan Çepnilerdi. Üçüncü grup, Germiyan Türkmenleriydi. 1240'larda henüz Malatya civarında bulunan Germiyan Türkmenleri, Moğol tazyikiyle, Bizans'ın elinde bulunan Batı Anadolu Bölgesine çekilmek zorunda kalmışlardır. Dördüncü ve en mühim Türkmen grubu, Köyceğiz-Denizli-Uşak bölgesinde bulunan ve sayıları 200.000 çadır olarak ifade edilen ve başlarında Mehmet, İlyas, Ali, Sevinç ve Salur Beylerin bulunduğu topluluktu. Beşinci Türkmen topluluğu ise Ermenek, Mut, Silifke ve Anamur bölgesinde yaşayan Karamanoğulları Türkmenleridir. Kilikya Ermenileri üzerine sefer yapan Karamanoğulları, Moğol hâkimiyetine direnen Türkmenlerin başında gelmişlerdir.

Selçuklular /Moğollar Mücadelesi, Köseadağ Savaşı ve Sonrası

Anadolu'yu işgal etmek üzere gelen Moğollar, Tokat, Amasya, Çorum, Kırşehir, Kayseri ve Sivas çevrelerine yerleşmişlerdir.⁵

Cengiz Han'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ögedey Han, Şemseddin Ömer el-Kazvinî adından bir taciri elçi olarak Alâeddin Keykubad'a göndererek kendisine tabi olmasına istedi (633/1236). Selçuklu sarayına gelen elçiden Moğollar hakkında bilgiler alan Sultan, Moğolların dostluk teklifini kabul etmesinden kısa bir süre sonra 1 Haziran 1237 yılında vefat etti.

Alâeddin Keykubad'dan sonra Selçuklu tahtına oturan II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) de Moğolların anlaşma teklifini kabul ederek Şemseddin Ömer el-Kazvinî'yi Moğol hanında gönderdi. Bu gelişmelere rağmen Selçuklu devlet merkezinde yaşanan bazı gelişmeler Moğolların dikkatini Anadolu'ya çevirmelerine neden oldu. Bu sıralarda Selçuklu yönetiminde önemli bir etkiye sahip olan Saadeddin Köpek'in kendisine rakip olarak gördüğü emirleri ve Harizmli komutanları ortadan kaldırma teşebbüsünde bulunması ve bilahare (635/1238) yılında sarayda alınan bir tertibat ile Saadeddin Köpek'in öldürülmesi Selçuklu merkezinde Moğol tehlikesinin tam olarak hissedilmesinin önüne geçildi.

Selçuklu Devletinin zafiyetini gösteren bir başka durum da, 1240 yılında Babaîler adı verilen bir ayaklanmanın ortaya çıkmasıdır. Babaîler İsyanı, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in dengesiz siyasetinin açığa çıkmasına sebep olmuştur.⁶ Babaî isyanının oluşumunda Moğolların batıya doğru yaptığı seferlerin dolaylı olarak etkisi bulunmaktaydı. Buna göre Moğol akınlarından kaçan Türkmenlerin Anadolu'nun güneydoğusunda birikmesi,

4 Sümer, s. 5.

5 Kemal Göde, "Eretna Devleti (1327-1381)", *İslam Tarihi ve Medeniyeti*, XI, İstanbul: Siyer Yayınları, 2018, s. 367.

6 Hakan Bozdemir, "Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti: Köseadağ Savaşı Ve Sonrası",

burada sebep oldukları iktisadi-sosyal buhranlar ve devletin kendilerine karşı tutumlarından dolayı büyük problemler ile karşı karşıya kaldılar. Bu siyasî ve konjonktürel durumdan faydalanan Baba İshak etrafına topladığı insanlar ile Selçuklu hükümdarının hayat tarzının halkta yarattığı olumsuz etkilerin de tesiriyle⁷ Adıyaman ve çevresinde Selçuklu idaresine karşı isyan bayrağını açtı. Malatya'dan Amasya bölgesine kadar uzanan bu asiler Kırşehir'in Malya Ovası'nda Selçuklu saflarında bulunan Frenklerin yardımıyla mağlup edilerek dağıtıldılar. Babaîler karşısında Selçuklu ordusunun durumu Moğolları Selçuklulara karşı daha da cesaretlendirdi. Nitekim Köseadağ Savaşı ile Selçuklular Moğollar karşısında mağlup oldular.⁸ Bu süreçte, 1176-1243 yılları arasında altın çağını yaşayan Anadolu Selçuklu Devletinin, Köseadağ savaşı sonrasında üç döneme ayrıldığı görülür. Tabiiilik dönemi, işgal dönemi ve son dönemdir.⁹

İlhanlıların egemenliği altında geçen dönemde, devlet tam bir zafiyet durumuna girmiş, taht kavgaları ve İlhanlı valilerinin baskısı giderek dozunu arttırmıştır. Son Selçuklu hükümdarı olarak kabul edilen Gıyaseddin II. Mesud kahrından hastalanmış ve 1308 yılında Kayseri'de vefat etmiştir. Çünkü bundan sonraki hanedan üyeleri Moğollar tarafından tanınmamıştır. Ayrıca son Selçuklu sikkelerinde de Mesud'un adı bulunmaktadır.¹⁰

Anadolu'daki İlhanlı valilerinin en kudretlisi Emir Çoban'ın oğlu Demirtaş'tır. II. Gıyaseddin Mesud'un ölümünde yararlanmak isteyen Anadolu beyliklerinin İlhanlılara cephe alarak bağımsız hareket etmek istemelerine karşılık Demirtaş, onlara karşı keskin bir politika izledi. Eşrefoğlu II. Süleyman ve Hamidoğlu Dündar Bey'i öldürüp topraklarını ilhak etti. Fakat babasının öldürülmesinin ardından kendisi de Mısır'a kaçtı. Demirtaş'tan sonra idareyi ele alan vali Eretna, İlhanlı sarayındaki taht mücadelelerinden yararlanarak Memlukların da yardımıyla Sivas'ta bağımsızlığını ilan etti.¹¹

Beylikler

Anadolu XIV. yüzyılda önemli olaylara sahne olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti tarihi rolünü bu yüzyılın sonunda tamamlamış; İlhanlıların Anadolu Umumi valileri burada mücadele etmiş; Anadolu Türk birliğini sağlayarak bir dünya devleti kuracak olan Osmanlıların da içinde bulunduğu Türkmen beylikleri birbirlerine karşı üstünlük kurma çabasına girmişlerdir.¹²

1230'larda Moğollar Azerbaycan'da Meraga, Arran ve Mugan otlaklarından Türkmen aşiretlerini batıya sürdüler.¹³ XIII. yüzyılın sonlarında Teke Yarımadasından Ankara- Eskişehir ve Bolu'ya kadar Batı Anadolu dağlık bölgesinde yüzbinlerce çadır Türkmen'den söz edilmektedir. 1277 de Memluk sultanı Baybars'ın İlhanlılara karşı Anadolu'yu istilası ve yeni Moğol soykırımı, uçlara doğru yeni göçlere yol açmıştır. 1291-1295 Moğol iç harbi ve Anadolu'da Moğol valisi Süleymiş isyanı (1298-99) üzerine kendilerini serbest hissederek uç beyleri beyliklerini güçlendirdiler. Alpler, Alperenler ve uç beyleri komutasıyla gerçekleşen bu yayılma, XIV. yüzyıl siyasi olaylarının arka planını oluşturmaktadır.¹⁴

Orta Anadolu'da sıkışık kalan ve İlhanlı hâkimiyetini kabul eden Selçuklulara karşı onlara sözde bağlı olan Türkmen beylikleri, merkezi otoritesi zayıflayan Bizans'ın halka yüklediği ağır vergilerin ve taht kavgalarının yol açtığı siyasi bunalımdan da istifade ederek Batı Anadolu'da yoğun bir faaliyete girişip küçük birer devlet şeklinde

7 Sümer, s. 8.

8 Sümer, s. 10.

9 Sümer, s. 75.

10 Sümer, s. 74.

11 Uzunçarşılı, s. 42.

12 Göde, s. 363.

13 Faruk Sümer, *Moğollar*, TTK Basımevi, Ankara 1970, s. 4.

14 Halil İnalcık, "Osmanlı Devletinin Kuruluşu Problemi", *Doğu Batı Makaleleri I*, 6. Baskı, Ankara 2016, ss. 123-24.

teşkilatlandılar. Selçuklu mirasına sahip çıkan Karamanoğulları eski devlet merkezi olan Konya'ya hâkim olup diğer beylikler arasında üstün bir mevki sağladılar. Selçuklu varisi olma iddialarını ve siyasetlerini diğer Türkmen beyliklerine karşı hararetle sürdürdüler. Onların belki de en karakteristik özellikleri kendi öz yapılarının unsurlarını klasik Ortadoğu devlet sistemi içine katmış olmalarıdır. Nitekim Türkçeyi ilk kez resmi dil olarak kullanmış olmaları, diğer Anadolu beyliklerine de örnek olmuş ve bugüne kadar uzanacak önemli gelişmelere yol açmıştır. Onların Türkçe ile ilgili politikaları daha sonra Osmanlılar tarafından devam ettirilecektir.¹⁵

XIII. yüzyılın son çeyreğinde Karamanoğullarına rakip olacak yegâne güç Kütahya ve çevresinde kurulmuş olan Germiyanogullarıdır. XIV. yüzyıl başlarında artık Anadolu Selçuklu Devletinin varlığından söz etmek mümkün değildir. Bir İlhanlı valisi kadar bile söz sahibi olmayan Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mes'ud'un 1308'de ölümüyle birlikte, zaten ismen devam eden Selçuklu devleti, fiilen de sona ermiştir. Bu tarihten itibaren İlhanlılar Anadolu'yu tamamen valilerle idare yoluna gitmiştir.¹⁶

Batı Anadolu boyunca hükümlanlık alanları genişleyen Germiyanogulları zamanla güçleri azalmış, onların bölgelerine Karasi, Saruhan ve Aydınoğulları deniz gazaları ile varlıklarını sürdürdüler. Menteşogulları da aynı şekilde faaliyet gösterirken Sinop ve Kastamonu civarında Candaroğulları, Doğu Karadeniz'de Çepni beyleri, Antalya ve çevresinde Tekeogulları ve Hamidoğulları, İç Anadolu'da Eretna ve Kadı Burhaneddin Devleti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları bulunmaktaydı. Bunların arasında yeni yeni filizlenmeye başlamış Osmanogulları da bulunmaktadır.¹⁷

XIII. yüzyılın sonlarında özellikle Batı Anadolu'da ortaya çıkan beyliklerin sosyal ve kültürel durumları birbirine benzerdir. Bu beylikler XV. yüzyılın ilk çeyreğine kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.¹⁸

Anadolu Türk Beylikleri dönemi, Türkçeye ve Türk kültürüne dönüş devri olarak nitelendirilebilir. Selçuklularda resmi ve bilim dili olarak kullanılan Farsça ve Arapça, bu devirde yerini tamamen Türkçeye bırakmıştır. Bu dönemde ilk kez Türkçe vakfiyeler kaleme alınmıştır. Buralarda Türk kültürü egemen olmuş, alplik ve kahramanlık akımları ortaya çıkmıştır. Baba, abdal, kalender ve ahi adı verilen uçlardaki şeyh dervişler Anadolu'ya yerleşmiş ve bunlar eski Türk-Moğol şamanları gibi toplumu dini sosyal ve kültürel olarak tanzim etmişlerdir.¹⁹

Uçlardaki Türkmen beylikleri içinden süzülen Osmanlı beyliği, Türkmenler arasında vücut bularak yayılan ve ilk Osmanlı beyleri tarafından teşvik edilen gazilik, ahilik ve alplik gibi kurumlardan büyük destek görmüştür. İlk Osmanlı bürokrasisini oluşturan ahilik teşkilatı, Yeniçeri ocaklarının dayandığı Bektaşilik ve Şeyh Edebali gibi nüfuzu büyük Türkmen şeyh ve dervişlerinin tekke ve zaviyeleri Osmanlı devletinin doğup gelişmesinde önemli roller üstlenen temel dinamiklerdir.²⁰

XIII. yüzyıl başlarında meydana gelen bu göç dalgalarının bizim için asıl önemi, tıpkı Moğol istilâsı öncesinde ve sırasında olduğu gibi heterodoks derviş zümrelerinin Anadolu'ya göçüne vesile olmalarıdır.²¹

Özgürlüklerine düşkünlükleriyle bilinen Türkmenler, Selçuklu hanedanını tanımadıkları gibi, Moğol hâkimiyetine de asla boyun eğmemişlerdir. Bununla birlikte, her ne zaman Selçuklu tahtına Moğol karşıtı bir melikin geçme ihtimali olsa, Türkmenler hemen bu durumu gerekçe göstererek isyan çıkarmışlardır. Muineddin

15 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ankara: TTK Yay., 1998, ss. 39-40. Feridun Emecen, "Kuruluşun Küçük Kaynarca'ya Osmanlı Beyliği'nin Doğuşu ve Gelişmesi", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed: Ekmeleddin İhsanoğlu, I, İstanbul 1999, s. 7.

16 Uzunçarşılı, s. 40; Emecen, s. 7.

17 Uzunçarşılı, ss. 39, 43.

18 Selahattin Doğuş, "Türkmen Beyliklerinin Türk Kültürüne Katkıları", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu III, Ramazanoğulları Beyliği Sempozyum Kitabı*, Konya 2017, s. 83.

19 Doğuş, ss. 78-79.

20 Doğuş, s. 86.

21 Kansı Ekici, "Anadolu Selçukluları'nda Türkmen İsyanlarının Nedenlerine İlişkin Tespitler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, (2005), s. 90.

Pervane tecrübesinin ardından Moğolların, Selçuklu hanedanına hiçbir şekilde itimat etmedikleri ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin yönetimini tamamen kendi ellerine aldıkları, buna rağmen halkın ve Türkmenlerin isyanları karşısında kontrol edilebilen Sultanları atamayı da kendi siyasetlerinin gereği olarak yapmış oldukları görülmektedir. Moğollar, Türkmenlere karşı yaptıkları savaşlarda, Selçuklu Sultanlarını ve emirlerini cepheye sürerek, Türkmenlerin kendilerine karşı mücadelelerini bir İslâm cihadı gibi gösterme gayretlerini boşa çıkarmışlardır. Türkmenler, ilki 1277'de, ikincisi 1291'de olmak üzere, Moğollar tarafından özgürlük istekleri nedeniyle katliama uğramışlardır. Anadolu'daki Moğol hâkimiyeti süresince sözü edilen katliamlar, Türkmen nüfuzunun kırılmasına yönelik sistematik bir uygulamanın varlığının en önemli delilidir. Pervane Muineddin Dönemi'nde (1262-1277) 10 istilacı Moğolların hemen hemen bütün Selçuklu topraklarına hâkim olmuş olmalarına rağmen, yalnızca Bizans'a komşu uç bölgelerinde yaşayan Türkmenler üzerinde denetimi sağlayamadıkları görülmektedir.²²

Beyliklerin mücadelelerini ayrıntılı bir şekilde almak, Elvan Çelebi'nin dönemindeki Anadolu'nun siyasi yapılanmasını ortaya koymak için gereklidir. Özellikle İlhanlılar-Selçuklular-Bizans-Memlûklular gibi kudretli devletlerle mücadeleye giriştikleri göz önüne alındığında, beyliklerin öneminin ne kadar yüksek olduğu daha çok anlaşılacaktır.

Kuşkusuz bu dönem beyliklerinden en önemlilerinin başında Karamanoğulları gelmektedir. Hem coğrafi, hem kurumsal hem de dış ilişkiler yönünden Karamanoğulları en dikkate değer Anadolu beyliğidir denebilir. Karamanoğulları'nın soyunun Oğuzların Avşar, Salur ve bayat boylarından olduğuna dair görüşler bulunmakla birlikte, kesin bir kanaat yoktur. Beyliğin başındaki bilinen ilk siyasi şahsiyet Nure Sofi'dir. Nure Sofi'nin yerine oğlu Karaman geçmiş, 1243 Köseadağ yenilgisinden sonra Karamanoğulları da Moğolların tahakkümü altında varlıklarını devam ettirmişlerdir. Selçuklu veziri Muineddin Pervane, Karaman Bey'in kardeşlerini idam ettirmiş, Karaman Bey ise Ermenek'e kaçarak orada vefat etmiştir.²³

Karamanoğullarının en parlak dönemlerinin başında Mehmed Bey dönemi gelmektedir. Başlangıçta Baybars'tan sancak ve hilat alarak itaatini arz eden Mehmed Bey, Baybars'ın Anadolu'dan Şam'a çekilmesinin ardından 1277 de Konya'ya girerek kendi istediği, II. İzzeddin Keykavus'un oğlu Alâeddin Siyavuş'u (Cimri) tahta oturtup idareyi ele aldı.²⁴ Divanı toplayıp Türkçenin kullanılmasına dair önemli bir karar aldı. Buna göre "bu günden sonra divanda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka bir lisan kullanılmayacaktır."²⁵

Karamanoğullarının İlhanlılar, Selçuklular, Eretna ve diğer Anadolu beylikleriyle, Memlûklarla, son olarak da Osmanlılarla sürekli mücadele içinde oldukları görülmektedir.

Önceleri Moğol istilasından dolayı Orta Asya'dan kopup gelen Karamanlı Türkler Selçukluların zirve döneminde Ermenek ve havalisine yerleştirildiğine yukarıda değinmiştik. Yaşanan otorite boşluğundan istifade eden Karamanoğullarının başındaki tarihi şahsiyet olan Karaman Bey (1255-1263), Selçukluların Moğollara karşı koyması gereken askeri ve siyasi tepkiyi, kendisine verilen Beylik tevcihi ile göçebe Türkmenleri de etrafında toplayarak Moğollara ve vassallerine (Kilikya Ermeni Krallığı) karşı koymuştur. Bunun neticesinde Karamanlılar bu tarihten sonra kaynaklarda uzun bir müddet Moğollara karşı çekmiş oldukları isyan bayrağı ile anılmaya başlayacaklardır. Karaman Bey'in başında olduğu bu Türkmenler, adeta Selçukluların yapamadığını yaparak Anadolu Türklüğünü Moğollara karşı koruyan bir konuma geçtiler. Nitekim Karamanoğullarının 1261'de Konya'ya saldırısı Selçuklular ile ilişkilerini olumsuz etkiledi. Zira bu tarihte Moğollara karşı ayaklanan Denizli yöresindeki Türkmenlerin cezalandırılması için Moğol birlikleri ile Selçuklu kuvvetleri harekete geçti.¹⁵

22 Ekici, s. 93-4.

23 Yahya Başkan, "Karamanoğulları Beyliği", *İslam tarihi ve Medeniyeti*, XI, İstanbul: Siyer Yayınları, 2018, ss. 19-20.

24 Sümer, s. 51.

25 Başkan, ss. 21-22.

Konya'da yaşanan merkezi otorite boşluğundan istifadeyle bazı devlet ileri gelenleri Karaman Bey'i Konya'ya davet etmişlerdi. Bu davete olumlu cevap veren Karaman Bey, yirmi bin kişilik bir kuvvetle Konya'ya hareket etti.²⁶

Mehmed Bey'in ölümü sonrasında Karamanlıların başına Güneri Bey geçti.²⁷ Güneri Bey, Karamanlıların yaşadığı şiddetli Moğol baskısı sebebiyle bir süreliğine Moğollarla mücadeleye ara verdiyse de daha sonraları tekrar devam etti. Özellikle Moğollardan Geyhatu, Baltu, Emir Çoban zamanlarında da bu baskı ve Moğol-Karamanlı çatışmaları yoğun olarak yaşanmıştır. Moğol Emiri Demirtaş'ın merkez idare ile yaşadığı problemlerden dolayı onun 727/1327'de Anadolu'dan ayrılmasından sonra Karamanlıların üzerindeki Moğol baskısı tamamen ortadan kalkacaktır. Mehmed Bey'in Moğollara karşı itaatsizliği, Anadolu'da diğer Türkmenler arasında Karamanoğullarını Moğolların açık hedefi haline getirdiği gibi onun bağımsızlık hareketi aynı zamanda diğer Türkmenlerin de Moğollara karşı cesaret kazanmalarını sağlamıştır.²⁷

Bu dönemin bir başka önemli beyliği Eşrefoğulları Beyliğidir. Bu beylik Beyşehir ve Seydişehir çevresinde XIII. yüzyılın sonlarına doğru kurulmuştur. Eşref Bey, Moğol istilası ve baskısı altındaki Selçuklu Sultanları ve şehzadelerinin taht kavgalarının devam ettiği bir ortamda bağımsızlığını ilan etmiştir. Eşref Bey'in oğlu Seyfeddin Süleyman beyliğin asıl kurucusu olup, Anadolu Selçuklu devleti uç beylerinden biridir. İlk kez Sultan Baybars'ın kendisine sancak gönderdiği Karamanoğullarının müttefiki olarak 1277 yılında tarih sahnesinde görülmektedir. Memlük sultanı Baybars bu tarihte Moğol ordusunu Elbistan'da yenmiş ve Kayseri'ye kadar ilerlemiştir. Karamanoğlu Mehmed Bey'in ölümünden sonra ortaya çıkan karmaşadan yararlanan İlhanlı hükümdarı Teküdar (1282-1284) şehzade Kongurtay'ı Karamanoğulları ve Eşrefoğullarını cezalandırmak için Anadolu'ya göndermiş ve bölgede pek çok Türkmen öldürtmüştür. Bundan sonraki süreçte de genellikle Eşrefoğullarını Karamanoğullarının müttefiki olarak İlhanlılarla mücadele ederken görmekteyiz. Seyfeddin Süleyman'dan sonra yerine geçen büyük oğlu Eşrefoğlu Mehmed de fetih politikalarına devam etmiştir. Bu sırada İlhanlı hükümdarı Gazan Mahmud Han'ın ölümüyle yerine geçen oğlu Olcaytu Hudabende Muhammed (1304-1316) Anadolu'daki siyasi karışıklıkları sona erdirmek için dayısı İrincin Noyan'ı Anadolu'ya göndermiştir. İrincin Noyan geldiği ilk günden itibaren halka zulmetmeye başlamış ve bu haksızlıklara ve zulümlere daha fazla dayanamayan Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud kahrından hastalanmış ve 1308 yılında vefat etmiştir. Bu minvalde ilerleyen süreç, İlhanlı emiri Demirtaş'ın 1326 yılında Eşrefoğlu Süleyman'ı şiddetli işkencelerle öldürmesiyle sona ermiştir. Beyliğin toprakları II. Süleyman'dan sonra Hamidoğulları, Karamanoğulları ve Sahib Ata Oğulları tarafından paylaşılmıştır.²⁸

Teke Aşiretinin XIII. yüzyıl başlarında Borlu, Eğirdir, Isparta ve Yalvaç civarında kurduğu Hamidoğulları beyliği de, İlhanlıların hâkim olduğu XIII. yüzyılın sonlarında Hamid Bey'in torunu ve İlyas Bey'in oğlu olan Dünder Bey idaresinde bulunmaktadır. Dünder Bey İlhanlılara her yıl dört bin dinar vergi vermektedir. Emir Çoban'a da itaat eden Dünder Bey, bu itaatini pekiştirmek için Eğirdir'de 1314 yılında İlhanlı Hükümdarı Olcayto Mehmed Hudabende adına para bastırmıştır. Hudabende'nin 1316 yılında vefatı üzerine Anadolu valisi olan Demirtaş, beyliklerin İlhanlılara karşı bağlarının zayıfladı gerekçesiyle, Eşrefoğlu Süleyman Bey'den sonra Dünder Bey'i de katletmiştir. Murad Hüdavendigar döneminden itibaren Osmanlıların yanında bulunan Hamidoğulları, 1392'de Antalya şubesinin Osmanlılara ilhakıyla son bulmuştur.²⁹

Menteşoğulları Beyliği XIII. yüzyılın sonlarına doğru Muğla civarında kurulmuştur. Beçin, Milas, Muğla, Balat, Bozüyük, Çine, Davaz, Bornaz, Meğri ve Köyceğiz kasabalarında hüküm sürmüşlerdir. Menteşeoğlu Mesud 1300 yılında Rodos adasını Rumlardan almış, yaklaşık on yıl elinde tutmuştur. Mesud'un yerine geçen oğlu

26 Hasan Taşkıran, "Moğolların Anadolu Tahakkümüne Karşı Türkçe Yükselen Bir Ses: Karamanoğlu Mehmed Bey İsyanı", *Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı Armağanı*, Ed: Mustafa Öztürk ve ark., I, Kayseri 2015, s. 511.

27 Taşkıran, ss. 514-15.

28 Uzunçarşılı, s. 48; Sait Kofoğlu, "Selçuklu Sonrası Güneybatı Anadolu'da Bir Uç Beyliği: Eşrefoğulları," *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu I, Eşrefoğulları Beyliği Sempozyum Kitabı*, Ankara 2018, ss. 23-35.

29 Uzunçarşılı, ss. 49-53.

Şücauddin Orhan da Rodos için mücadele etmiştir. Yine İbrahim Bey'in Latinlerin eline geçen İzmir'i kurtarmak için Aydınoğullarına yardım etmeye hazırlandığı, İzmir'in düşmesi üzerine de Venediklilere ağır bedel ödediği görülmektedir.³⁰

XIII. yüzyılın başında ilk kez Malatya taraflarında görülen Germiyanogulları, 1270'ten sonra da Kütahya ve havalisinde görülmektedir.³¹ Germiyanogullarının Malatya'ya Celâleddin Harzemşah ile beraber geldikleri rivayetler arasında yer almaktadır. Ailenin atası olarak önerilen Alişir oğlu Muzaferüddin'in Baba İshak İsyânını bastırmak için giriştiği iki mücadelede de başarısız ve ayrıca Muinüddin Pervâne'nin İzzeddin Keykâvus taraftarı olmakla suçlayıp öldürttüğü bilinmektedir.³²

Kütahya ve çevresindeki hâkimiyetlerini Sahip Ataoğulları'na rağmen sağlamlaştıran Germiyanogullarının kurucusu I. Yakub Bey, 1299 yılında Ankara'daki Kızıl Bey Camii minberine koydurduğu kitâbede "*emîr-i kebîr*" olarak kaydedilmiştir. Batı Anadolu'daki en kuvvetli beylerden olan Yakub Bey'in önemli faaliyeti, Bizans İmparatorluğu'nun hizmetinde Batı Anadolu'da faaliyet göstermeye başlayan Katalan Birliği'ne karşı mücadele etmesidir. Menteşe Bey'in damadı Sasan Bey tarafından daha önce ele geçirilmiş olan Birgi, Ayasuluğ ve Aydın havalisinin Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından ele geçirilmesinde etkili olan Yakub Bey, Mehmed Bey'in bu harekâtı sırasında Menderes Nehri kenarındaki Buldan ve Kiliseköy'ü fethetmiş ve daha sonra otuz bin kişilik kuvvetiyle Alaşehir'i kuşatmıştır. Bu sırada Bizans'ın hizmetine giren Amiral Roger de Flor kumandanlığındaki Katalanlar, önce Angir'i geri aldılar ve sonra Alaşehir'i kuşatmış olan Yakub Bey komutasındaki Germiyanogulları üzerine hücum ettiler. Bundan önce de Karasioğulları ve diğer Türk kuvvetlerini bozguna uğratan Katalanlar, Yakub Bey'in de yaralandığı Alaşehir önlerinde yapılan iki savaşta da Germiyan ordularını dağıttılar. Bu sırada Kula'yı da ele geçiren Katalanlar'ın çekilmesinden sonra Alaşehir'in vergiye bağlandığı görülmektedir.³³

Yakub Bey, İlhanlı Çoban Bey'i -1314'teki Anadolu harekâtında karşılayan beyler arasındadır. Çoban Bey'in oğlu Timurtaş'ın Eşrefoğlu Süleyman Bey ve Hamid oğlu Dündar Bey'i şehit ettiği zaman Eretna Bey'i de Yakub Bey'in üzerine gönderdiği, ancak İlhanlı merkezindeki olaylar nedeniyle Timurtaş ve Eretna'nın ordularını toparlayıp geri çekildiği bilinmektedir. Yakub Bey'in vefatından sonra yerine geçen Çağşadan Mehmed Bey'den başka, Hamidoğlu İlyas Bey'in 1363 tarihinde Eğirdir'de verdiği temliknâmeden Musa Bey adında bir oğlunun olduğu anlaşılmaktadır.³⁴

Germiyanogulları, Denizli'deki İnanoğulları üzerinde de etkili idiler.³⁵ Germiyanogullarının Osmanlılarla mücadelesine rağmen Orhan Gazi'nin şu sözü önemlidir: "*Oğul! Bu komşudur, zâlimdir amma Müslümandır. Kendisine ve beğine yemin ettirelim, sonra koyuverelim de vilâyetine gitsin.*"³⁶

Aydınoğulları Beyliği Germiyanogulları subaşı olan Mehmed Bey tarafından kurulmuştur. Ayasuluğ, Ortakçı, Urla, Kuşadası, Nazilli, Karaburun, Nif ve civarlarını içine alan geniş bir bölgede hâkimiyet kurmuşlardır.³⁷ Yine Batı Anadolu'da Karasioğulları, Lâdik Beyliği ve Saruhanoğulları faaliyet göstermektedir. Bu dönemde söz edilmesi gereken bir diğer beylik Sahib Ata Oğullarıdır. Anadolu Selçuklu veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve oğullarının Afyon Karahisar civarında kurdukları beyliktir.³⁸

30 Uzunçarşılı, s. 56.

31 Uzunçarşılı, s. 58.

32 Vedat Turgut, "Germiyanogulları'nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies)*, 3/5, 2017, s. 8.

33 Turgut, s. 14.

34 Turgut, s. 16.

35 Turgut, ss.14-15.

36 Turgut, s. 14.

37 Uzunçarşılı, s. 66.

38 Uzunçarşılı, s. 63.

Danişmendliler Beyliği de (1071-1178) bu dönemden önce Anadolu'da varlık göstermiş ama Elvan Çelebi dönemine kadar etkisi devam etmiş güçlü ve stratejik öneme sahip beyliktir. Sivas merkezde kurulup, Amasya, Tokat, Niksar, Kayseri, Zamantı, Elbistan, Develi ve Çorum'a kadar genişlemiş ve Anadolu'da kurulan ilk Türkmen beyliklerinden olmuştur.³⁹ Bu beyliğin kurucusu olan Gümüştin Melik Ahmed Gazi (498/ 1105) Selçuklu hanedanının muallimi olan Türkmen Danişmend Ali Taylu'nun oğludur. Kendisi de babası gibi, bilge bir kişi olduğu için "Danişmend Ahmed Gazi" veya "İbn Danişmend" diye anılmıştır.⁴⁰ Germiyanogulları, Hamidoğulları ve Baba İlyas'ın baba/ata isimlerinin Ali/Alî-Şîr olduğu kesindir. Danişmend Gazi'nin atası Seyyid Taylu'nun adı da Ali'dir.⁴¹ Dolayısıyla, beyliğin yıkılışından sonra da beyliğin üyeleri Anadolu'da etkin olmaya devam etmişlerdir.

Anadolu Selçuklu Devletinin ortadan kalkmasından sonra Çobanoğulları yerine Kastamonu ve civarında kurulan Candaroğullarının kurucu Şemseddin Yaman Candar Bey'dir. Eflani ve civarı kendisine İlhanlı Hükümdarı Geyhatu tarafından ikta olarak verilmiştir. Şemseddin Yaman 1308'de ölünce yerine oğlu Süleyman Paşa, Kastamonu, Safranbolu ve Sinop'a kadar sınırlarını genişletti. Süleyman Paşa İlhanlı hakimiyetini tanımış, 1327 yılında Demirtaş'ın Anadolu genel valiliğinin sona ermesi ve 1335'te Moğol Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'ın ölümü ile ortaya çıkan karışıklıklardan faydalanarak Süleyman Paşa bağımsızlığını ilân etmiştir. Candaroğulları Beyliği'nin gerçek kurucusu olan I. Süleyman Paşa, komşuları Bizans, Osmanlı ve Tâceddinoğullarına karşı dengeli bir siyaset takip etti, Batı ve Orta Anadolu'ya doğru fetih teşebbüslerinde bulunmadı. Bununla birlikte çağdaşı olan Orhan Gazi ile aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı kaynaklarda belirtilmektedir. Süleyman Paşa döneminin en büyük başarısı, Sinop'un ilhakı ve buna bağlı olarak Karadeniz ticaretini ellerinde tutan Cenevizliler'le temasa geçilmesidir. Süleyman Paşa'nın oğlu İbrâhim Bey'in Sinop emirliği zamanında Sinop Limanı'ndaki on kadar Ceneviz gemisi zapt edildi. Âdil Bey'in oğlu Bayezid 1361 yılında bey olduktan sonra, Karadeniz'de Venedik ve Cenevizliler'le nüfuz mücadeleleri olmuş, Osmanlı Devleti ile münasebetleri ise dostça gelişmiştir. Bu dönemden sonra Osmanlılar ile ilişkiler Osmanlılara ilhakına kadar bu minvalde devam etmiştir.⁴²

Elvan Çelebi'nin hem yaşadığı çevre hem de dönem itibarıyla Anadolu beyliklerinden en önemli olanlarından biri de Eretna Devletidir. İlhanlıların Olcaytu'nun ölümüyle başlayan taht karmaşası yaşadığı Anadolu valisi Timurtaş'ın Mısır'a kaçarken kayın biraderi Alaaddin Eretna'yı bıraktı. Eretna giderek güçlendi ve 738/1337-8 yıllarında bağımsızlığını ilan etti. Bu dönemde iktidarını güçlendirmek için Memlükler ile ittifak yapmıştır. İlerleyen süreçte Eretna ile Memlükler arasında dönem dönem anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Memlükler bazı Türkmen grupları, özellikle de Dulkadirli Karaca Bey'in idaresindeki Türkmenler kullanılarak Eretna meşgul etmişlerdir. 1340 yılında Memlükler adına hutbe okutmayı bırakıp kendi adına sikke kestiren Alaaddin Eretna, sınırlarını genişletip otoritesini sağlamlaştırdı. Alaaddin Eretna 1352 yılında öldüğünde Sivas, Kayseri, Amasya, Tokat, Çorum, Develi, Karahisar, Ankara, Zile, Canik, Ürgüp, Niğde, Aksaray, Erzincan, Doğu Karahisar ve Darende'yi egemenliği altına almıştı.

Alâeddin Ali döneminde devlet otoritesi kurulamadığı için Eretnalı emirlerden Hacı Şadgeldi Amasya'da, Mutahharten Erzincan'da, Tâceddin Niksar'da, Hacı İbrâhim Sivas'ta, Şeyh Necib Tokat'ta ve Kılıcarslan Şarkî-karahisar'da kendi başlarına hareket etmeye başladılar. Sadece Kayseri'deki emîrler Ali Bey'e şeklen bağlı kaldılar. Emîrler arasında görülen bu rekabet yüzünden birlik ve beraberlik bozulmuş, huzur ve asayiş ortadan kalkmış, ilim ve kültür hayatı sönmüş, devlet otoritesi kaybolmuştur. Türkmen ve Moğol oymaklarının sonu gelmeyen saldırılarından dolayı bir kısım Anadolu halkı Halep'e, Antep'e, Batı Anadolu'ya ve Marmara bölgesine göç etti. Devletin içine düştüğü bu kötü durumu fırsat bilen Karamanoğlu Alâeddin Bey Kayseri'ye hücum ederek şehri ele geçirdi (1375). Alâeddin Ali Bey Sivas'a kaçtı. Ancak Kayseri, şehrin kadısı olan Burhâneddin Ahmed tarafından geri alındı. Kadılığının yanı sıra akıllı ve cesur bir siyasetçi olarak da tanınan Kadı Burhâneddin bu başarısı sayesinde 1378 Mayıs'ında vezirlik makamına yükseldi. Onun vezirliğe getirilmesi Eretna Devleti'ne büyük bir

39 Abdülkerim Özyayın, "Danişmendliler", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993, VIII, s. 469.

40 Mikail Bayram, "Danişmend Oğulları'nın Dinî ve Millî Siyaseti", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, (2005): s. 132.

41 Turgut, s. 11.

42 Yaşar Yücel, "Candaroğulları", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993, VII, s. 146-49.

canlılık kazandırdı. Devletin merkezî otoritesinin güçlenmesi için yoğun gayret sarfedildi. Moğol ve Türkmen oymaklarının saldırılarına engel olunarak eski huzurlu dönem kısa bir süre için de olsa yeniden yaşandı. Alâeddin Ali Bey, Kadı Burhâneddin'in telkin ve tavsiyelerine uyarak devlet otoritesini sağlamak için Amasya, Develi Karahisar (Yeşilhisar), Niğde, Aksaray, Niksar ve Erzincan üzerine seferler düzenledi; ancak onun çizdiği politikanın esaslarına uymadığı için bu seferlerde başarı sağlanamadı. Alâeddin Ali Bey, ikinci defa çıktığı Amasya seferi esnasında vebaya yakalanarak 782'de (1380) öldü. Alâeddin Ali Bey'in yerine yedi yaşındaki oğlu II. Mehmed tahta çıkarıldı. Vezir Kadı Burhâneddin'in de tasvibiyle Selçuklu hânedanından Kılıcarslan kendisine nâib tayin edildi. Ancak bir süre sonra Kılıcarslan ile Kadı Burhâneddin arasında iktidar mücadelesi başladı. Bu mücadele Kılıcarslan ve taraftarlarının ortadan kaldırılmasıyla 1381'de sona erdi. İktidarı ele geçiren Kadı Burhâneddin aynı yıl Mehmed Bey'in nâibi oldu. Bir müddet sonra da diğer büyük rakibi Amasya Emîri Hacı Şadgeldi'yi ortadan kaldırdı. Böylece iktidarda rakipsiz kalan Kadı Burhâneddin 1381 sonbaharında sultanlığını ilân ederek Eretnaogulları hâkimiyetine son verdi ve kendi adıyla anılan bir devlet kurdu.⁴³

Eretna Devleti Veziri Alâeddin Ali Şâh-ı Rûmî zamanında, Elvan Çelebi'ye zengin vakıflar tahsis edilmiştir.⁴⁴ XV. yüzyıl sûfî şairlerinden Hatiboğlu, 1414 yılında yazdığı Letâifnâme adlı eserinde kendisine üstat kabul ettiği sûfî şairler arasında Elvan Çelebi'yi de zikreder.⁴⁵ Bu ve benzer bilgiler, dönemi için kendisinin önemini ortaya koymaktadır.

Elvan Çelebi döneminin yükselen yeni gücü şüphesiz Osmanlılardır. Ertuğrul Gazi Selçuklu sultanında gaza için izin ve toprak istemesiyle, Karacahisar ve Bilecik tekfurlarının arasında bulunan Söğüt kendilerine kışlak olarak verildi.⁴⁶

Osmanlı Beyliği 1300'lü yılların başında Selçuklu-Bizans sınırında ortaya çıkan bir Türkmen Beyliğidir. Osman Bey ile başlayan süreçte ilk sikke 1327 yılına ait Orhan Dönemi sikkesidir. Bu dönemde hutbe ve sikke sahibi olan Müslüman hükümdar "Sultan" ünvanını almaya hak kazanmaktadır. Yani Osman dönemi ve Orhan'ın ilk dönemlerinde meşru sultan Konya tahtında oturan Selçuklu sultanı idi. Gerçi 1243 yılından itibaren Selçuklu sultanları Moğol İlhanlı hükümdarına tabi olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Orhan Bey söz konusu tarihlerde İlhanlı maliye defterlerinde İlhanlılara vergi veren uç beyi olarak kayıtlıdır.⁴⁷ İznik fethinin tarihi Orhan Gazi tarafından hicretin yedi yüz otuz birinde (M. 1331) gerçekleştirildi.⁴⁸ Karasi fethinin tarihi hicretin yedi yüz otuz beşinde (M. 1334/35) Orhan Gazi eliyle gerçekleşti. En iyisini Allah bilir.⁴⁹ Dolayısıyla bu olayların Elvan Çelebi'nin yaşadığı dönemde olduğu görülmektedir.

Orhan Gazi Bursa'ya gelince, o bölgede çok derviş bulunduğu, bunlardan birisi ile Turgut Alp'in arada görüştüğü ve bu dervişin bazen dağda geyiklerle yürüdüğü rivayet ediliyor. Derviş, kendisini "*Baba İlyas müritlerindenim ve Seyid Ebu'l-vefa'nın tarikatindenim.*" diye tanıtmıştır. Orhan Gazi o dervişin üzerine kubbe yaptırdı, yanına da bir tekke ve bir cami yaptı. Bu tekke Geyik Baba Zaviyesidir.⁵⁰

Orhan Beyin uzun süre abluka altında tutulan Bursa (1326), İznik (1331), İzmit (1337), ve Kocaeli bölgesini alışı, Karasioğullarını ilhakı (1334) ile önlerine yeni hedefler açılmış oldu. Osmanlılar Gelibolu Yarımadası ve Trakya'ya yöneldiler. Bizanslıların içinde bulunduğu iç savaş (1341-1347), Osmanlıların Rumeli'ye geçişleri için bir fırsat olmuştur.⁵¹ Osmanlılar yönünü öncelikle Batıya dönmüş, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosnaya doğru ilerleme kaydedilmiştir. Elvan Çelebi döneminde Osmanlı beyliğinin asıl faaliyet alanının bu yönde olduğu açıkça söylenebilir.⁵²

43 Kemal Göde, "Eretnaogulları", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1995, XI, ss. 295-96.

44 Ocak, s. 63.

45 Ocak, s. 64.

46 Aşık Paşazade, Osmanogulları'nın Tarihi, Haz: Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2003, s. 55.

47 İncelik, s. 117.

48 Aşık Paşazade, s. 101.

49 Aşık Paşazade, s. 104.

50 Aşık Paşazade, s. 106.

51 Emecen, s. 12.

52 Emecen, 15-16.

KAYNAKÇA

Aşık Paşazade. Osmanlı'nın Tarihi, Haz: Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2003

Başkan, Yahya. "Karamanoğulları Beyliği", *İslam Tarihi ve Medeniyeti*, XI, İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.

Bayram, Mikail. "Danişmend Oğulları'nın Dinî ve Millî Siyaseti", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, (2005): ss: 131-147.

Döğüş, Selahattin. "Türkmen Beyliklerinin Türk Kültürüne Katkıları", *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu III, Ramazanoğulları Beyliği Sempozyum Kitabı*, Konya 2017.

Ekici, Kansu. "Anadolu Selçukluları'nda Türkmen İsyanlarının Nedenlerine İlişkin Tespitler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, (2005), 89-102.

Emecen, Feridun. "Kuruluşta Küçük Kaynarca'ya Osmanlı Beyliği'nin Doğuşu ve Gelişmesi", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed: Ekmeleddin İhsanoğlu, I, İstanbul 1999.

Göde, Kemal. "Eretna Devleti (1327-1381)", *İslam Tarihi ve Medeniyeti*, XI, İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.

Göde, Kemal. "Eretnaoğulları", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1995, XI, ss. 295-96.

İnalçık, Halil. "Osmanlı Devletinin Kuruluşu Problemi", *Doğu Batı Makaleler I*, 6. Baskı, Ankara 2016.

Kofoğlu, Sait. "Selçuklu Sonrası Güneybatı Anadolu'da Bir Uç Beyliği: Eşrefoğulları," *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu I, Eşrefoğulları Beyliği Sempozyum Kitabı*, Ankara 2018.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Elvan Çelebi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1995, XI, 63.

Özaydın, Abdülkerim. "Danişmendliler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993, VIII, ss. 469-474.

Sümer, Faruk. *Moğollar*, Ankara: TTK Basımevi, 1970.

Süreyya, Mehmet. *Sicilli Osmani*, I,II, Haz: Nuri Akbayar, İstanbul 1996.

Taşkıran, Hasan. "Moğolların Anadolu Tahakkümüne Karşı Türkçe Yükselen Bir Ses: Karamanoğlu Mehmed Bey İsyanı", *Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı Armağanı*, Ed: Mustafa Öztürk ve ark., I, Kayseri 2015, 509-517.

Turgut, Vedat. "Germiyanogulları'nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies)*, 3/5, 2017, s. 8.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara: TTK Yay., 1998.

Yücel, Yaşar. "Candaroğulları", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993, VII, s. 146-49.